

"KIBRIS TÜRK EDEBİYATI" KAVRAMINDAN NE ANLAMALIYIZ?¹

Saadettin YILDIZ

Kıbrıs, Türk kültür coğrafyasının merkeze en yakın bölgelerinden birisidir. Bölge siyaseti ve dünya ticareti bakımından son derece önemli bir noktada yer aldığı için tarih boyunca değişik ilgilerin odak noktası olan ada, beş yüz yıldan fazla bir zamandır bizim de ilgi alanımız içindedir. Orada olup biten her şey, şöyle veya böyle, Türkiye'yi de ilgilendiriyor. Türkiye, siyasî coğrafyası ne olursa olsun, Kıbrıs'ın kendi kültür coğrafyası içinde yer aldığı göz önünde bulunduruluyor. Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin de bu konuya bakışı - genel olarak- böyledir. Adanın İngilizlere kiralandığı 1878 yılından bugüne kadar sürekli bir tedirginlik içinde yaşayan Kıbrıs Türkü, bir yandan Türkiye'nin siyasî coğrafyasını, öte yandan da Türk kültür coğrafyasını "varlığının temel dayanağı" olarak görmüştür. Orbay Deliceirmak'ın *Özgürlük Türküsü* adlı şiirinden aldığımız mısralar, bu düşünüş tarzını net bir şekilde ifade etmektedir:

.....
*Nisanlar kaç bahar yeşermedi ülkemde
Kaç bahar...
Bayrağımı yıllar yılı sandıklarda sakladım,
Yüreğim çağıma acılı kaldı,
Gözlerim kuzeye açılı kaldı...*

*Oysa ben,
'Ta ezelden hür yaşamış' bir ulusun dalıydım,
Asırlarca Akdeniz'de çakan her şimşegin
Ki bir mavisini Toroslara,
Bir mavisini Beşparmağa vururdu,
Şavkı ile doluydum...*

2

Bu konuda farklı düşünen Kıbrıslı sanatçılar da yok değildir. Neşe Yaşın'ın şu sözleri, farklı düşüncelerin temelini vermek bakımından önemlidir: "*Bugüne kadar Kıbrıs Türk toplumunda hangi kimliğin edebiyatı hüküm sürmüştür açıkça belli. Kimliksizliğin, kendine sahip çıkmamanın edebiyatı hüküm sürmüştür. Kıbrıs'ta doğup büyümüş, ömrünü Kıbrıs'ta geçiren bazı şairlerimiz, Türkiye'deki antolojilerde Kıbrıs kökenli şair olarak geçti. Yani kökü Kıbrıs'tan ama dalı, gövdesi, yaprağı Türkiye'den. Dünyaya kendini duyurup bırakacak sanatçı, Kıbrıslı ama evrensel boyutu içinde kendine bağımsız, sağlıklı bir kimlik bulmaya çalışarak yaşamalı.*"³

Kıbrıs'ta meydana gelen edebiyat -Deliceirmak'ın dile getirdiği duygular daha ağırlıklı olmak üzere- bu iki düşünüş tarzına uygun olarak gelişmiştir. Esasta ideolojik sayabileceğimiz bu görüşler, "Kıbrıs Türk Edebiyatı" kavramını tanımlamak için yeterli midir? Şüphesiz, bu kavramın tanımlanmasında öncelikle "dil"in dikkate alınması gerekir. Kıbrıs'ta kullanılan edebiyat dilinin ayrı bir edebiyat yaratacak nitelikte olup olmadığı konusu irdelenmeden bu soruya sağlıklı bir cevap verilemez.

Kıbrıs'ta "esas itibarıyla bazı Anadolu ağızlarının bir çeşit karışımından meydana gelmiş, ancak değişik coğrafi ve sosyolojik şartlarda zaman içinde kendi farklı özelliğini kazanmış gözüken Kıbrıs ağzı"⁴ konuşulmaktadır. Prof. Dr. Hasan Eren, Kıbrıs ağzı üzerine yaptığı bir araştırma ile, Kıbrıs'ta kullanılmakta olan bazı kelimelerin Anadolu'daki şekillerini ayrıntılı olarak ortaya koymuştur. Bunlardan bir örnek üzerinde durabiliriz:

¹ Bu yazı, Tohum Dergisi, Haziran-Temmuz 2002, Sayı:6'da yayınlanmıştır.

² Yaşın Edebiyat, Temmuz 1998, Sayı: 9

³ Zübeyir Yılmaz-Ramazan Okumuş, *Kıbrıs Türk Nesri*, M.E.B. Yayınları: 2830 Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 598, Türk Edebiyatı Dizisi: 5, İstanbul, 1996, s.24

⁴ Musa Duman, "Kıbrıs Ağzı Üzerine Bazı Notlar", İlmî Araştırmalar, Sayı: 8, 1999

"*tey* 1. 'asma filizi' (Görneç); 2. 'kavun karpuz dalı' (Görneç, Çatoz, Fota)

~*teğ* 1. 'asma yaprağı' (İçel); 2. 'nebat sapsarı, tevek' (İçel); *teğe* 'sebze dalı' (İçel).

Teğ kelimesinin belli başlı türevleri: *teyek* 1. 'asma kütüğü' (Kütahya, Siirt, Gaziantep); 2. 'asma filizi' (Burdur, Afyon, Konya); 3. 'asma yaprağı' (Isparta, Konya); 4. 'üzüm bağı' (Malatya); *tevek* 1. 'asma dalı, üzüm kütüğünden çıkan dal; kavun, karpuz, kabak dalları' (Samsun, Sinop, Trabzon, Malatya, Giresun, Çankırı, Kırşehir); 2. 'sebze, bostan ve ağaç yaprağı' (Kırşehir, Kayseri, Konya); 3. 'üzüm salkımı' (Kocaeli); 4. 'sebze sapı' (Niğde); 5. 'kavun karpuz yaprağı' (İzmir); 6. 'asma yaprağı' (İçel, Konya, Seyhan, Tokat, Malatya); 7. 'üzüm kütüğü, çubuğu' (Elazığ, Van, Maraş, Antalya, Ankara, İzmir, Amasya, Samsun); *tefek* 1. 'ağaç veya asma filizi' (İzmir, Manisa, Çanakkale, Denizli, Isparta); 2. 'asma yaprağı' (Adana, Afyon); 3. 'üzüm asması' (Kastamonu, Antalya)"⁵

Tey kelimesinin Türkiye'nin her bölgesine, küçük çaplı anlam ve söyleyiş farklılıklarıyla, yayıldığı kolaylıkla anlaşılıyor. Kelime, beş ayrı söyleyiş ve birbirine yakın on üç ayrı anlam kazanarak Türkiye'nin yedi bölgesinden 31 vilayette kullanılmaktadır. Bu da gösteriyor ki, Kıbrıs'ta konuşulan Türkçe, Kastamonu'da, Siirt'te Çanakkale'de, Denizli'de, Samsun'da -çok küçük değişikliklerle- konuşulan Türkçe'dir. Dar bir alanda farklı söyleyişlere rastlanması, yani ağızların oluşması, oradaki Türk nüfusunun yerleşme zamanı ve şekli ile yakından ilgilidir. Rumcanın da Kıbrıs Türk ağızı üzerinde etkili olduğunu unutmamak gerekir.

Çok değişik bölgelerden Kıbrıs'a giden insanların -ki bunların Türkiye'den Kıbrıs'a gitmeleri veya gönderilmeleri kısa bir zaman içinde olup bitmiş değildir- orada yerleştikten sonra birbirlerinden etkilenmeleri ve Rum aksanının da az çok kulaklarda yer etmesi sonucu bir Kıbrıs Türk ağzının (hattâ ağızlarının) oluştuğu bilinen bir husustur. Ağızlar, edebiyata -özellikle halk edebiyatına- folklorik malzeme verirler. Bazı edebî metinlerde ağız özelliklerine dayalı bir anlatıma baş vurulmuş olabilir. Bunlar, eğer dozunda kullanılmışsa, esere bir çeşni de katar. Hattâ, bu tür uygulamalar ortak yazı diliyle meydana gelen edebiyatı hazırlayan ana kaynaklardan biri olarak değerlendirilmelidir.

Ağızların edebiyatı olur mu? Bu, tartışılmaya ihtiyaç duyulmayacak kadar açık bir konudur. Şive ve lehçeler, üst dilin kurallarına aykırı bir gelişme gösterdiği gibi, birçok hususta, üst dilin yapı özelliklerine direnir. Çünkü şive ve özellikle lehçe, giderek ayrı dil olmaya yakın durur. Uzun tarihi boyunca çok değişik coğrafyalarda, farklı farklı millet ve kavimlerle komşu olarak, farklı kültürlerin gizli açık tehdidi altında kalan Türk milletinin dili değişik lehçe⁶, şive ve ağız özellikleri gösterecektir. Ancak, lehçeler ve şiveler farklı edebiyat şube ve dairelerinin, hattâ giderek farklı edebiyatların doğmasına sebep oldukları halde, ağızlar, bir edebiyatın içinde değişik renklerin görünmesine yol açabilirler. Bu açıdan bakıldığında, Çuvaş edebiyatından⁷, Kazak, Kırgız, Özbek, Azerî edebiyatından söz edilebilir. Bunlar, büyük "Türk edebiyatı"nı meydana getiren *edebiyat daireleri*dir. Edebiyat dairelerini oluşturan temel faktör, dilin -şive ve özellikle lehçe derecesinde- farklı kullanılmasıdır. Yazarın niyeti, ideolojik tutumu, inancı (veya inançsızlığı), siyasî bağlılıkları ayrı bir edebiyat yaratmaz; edebiyat daireleri içinde ayrı *anlayışlar*, *akımlar* yaratabilir. Siyasî coğrafyanın sınırları edebiyatı sınırlamaya yetmez. Bir siyasî coğrafyanın sınırların ötesinde dil çok küçük farklılıklarla kullanılıyorsa orada -ve o dille- meydana gelen edebî eserler aynı edebiyat dairesine dahildir.

Türkiye'de gelişen edebiyatı anlayan herkes Kıbrıs'ta gelişen edebiyatı da aynı rahatlıkla anlayabiliyorsa, orada ayrı bir edebiyatın varlığından söz etmek ne kadar doğru olur? Türkiye'de yaşayan bir Türk, Osman Türkay'ı, Özker Yaşın'ı, Harid Fedai'yi, Hakkı Yücel'i anlamak için fazladan hiçbir çabaya ihtiyaç duymaz; Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Yakup Kadri, Orhan Veli de Kıbrıs'ta Türkiye'de anlaşıldığı kadar anlaşılır. Aşağıdaki metinleri Türkiye'de aynı dönem içinde yazılmış edebî metinlerle karşılaştırmak, söylediklerimizi kolaylıkla doğrulayacaktır:

⁵ Hasan Eren, "Kıbrıs'ta Türkler ve Türk Dili", Türkoloji, I. Cilt, I. Sayı, Ankara, 1964, s.1-14

⁶ "... bir dilin muhtelif lehçeleri, şiveleri ve ağızları bulunur. Bunlardan *lehçe*, bir dilin bilinen ve takip edilebilen tarihinden önce, karanlık bir devrinde kendisinden ayrılmış olup, çok büyük ayrılıklar gösteren kollarına denir. *Şive*, bir dilin, bilinen tarihî seyri içinde ayrılmış olup bazı ses ve şekil ayrılıkları gösteren kolları, bir kavmin ayrı kabilelerinin birbirlerinden farklı konuşmalarıdır. *Ağız* ise, bir şive içinde mevcut olan ve söyleyiş farklarına dayanan küçük kolları, bir memleketin çeşitli bölge ve şehirlerinin kelimeleri söyleyiş bakımından birbirinden ayrı olan konuşmalarına verdiğimiz addır. *Ağız*'larda ses (söyleyiş), *şive*'lerde ses ve şekil, *lehçe*'lerde ise ses ve şekilden başka kelime ayrılıkları, kelime sahasına inen ayrılıklar bulunur. Meselâ Türkçeden bilinmeyen zamanda ayrılmış olan Çuvaşça ve Yakutça, Türkçenin lehçeleri; Kırgızca, Kazakça, Özbekçe, Azerî ve Osmanlı Türkçesi vb, Türkçenin şiveleri; Karadeniz, Konya, İstanbul Türkçeleri vb, Türkiye Türkçesinin ağızlarıdır." (Prof. Dr. Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Minnetoğlu Yayınları, İstanbul, 1972, s. 8)

⁷ Hattâ, bugün neredeyse ayrı bir dil sayılabilecek kadar farklılaşan Çuvaşça ile yapılan edebiyatı tümüyle ayrı bir edebiyat saymak bile mümkündür.

TALASEMİA ÇİÇEKLERİ AÇMASIN'dan:

III.

*Bir teneffüs saatinde
Bahçenin تنها bir köşesinde
Dalıp gitmişim
Koşuşan çocuklara
Ne güzel oynuyorlar
Köşe kapmaca, tutmaca, ip atlama
İyi ama
Nasıl oluyor da
Bu kadar koşup oynadıktan sonra
Hiç yorulmuyorlar...⁸*

Mehmet Levent

BİZİM ZAMANIMIZ'dan:

*Hiç gelecekte mektup aldın mı?
Pencereden giren bulut
Gizli hayallerin soluğunu
Dokundurdu mu yanaklarına?
...
Çıkmaz şehirde yaşayan
Üzgün çocukluk şeyhi
Tarihin uçuk kanatlarına binip
Kaçar mıydın benimle?*

.....⁹ Neşe Yaşın**CEPHEDEN SEVGİLİYE MEKTUP'tan:**

*Sen aklıma gelme sevdiğim kız savaş alanlarında
Sen aklıma gelme sevdiğim kız
Çıldıracağım
İçimde esir doğmuş insanların acısı var
Aklıma ne sen gel savaş alanlarında ne bahar
Kalkar aklıma gelirsin her fırsatta
Gözlerin özgürlük gibi güler
Gelme aklıma sevdiğim kız
Bizim kalbimizi mermi delmez
Aşk deler*

.....¹⁰ Orbay Deliceirmek**İLK GÜN'den:**

...

Yorganı başına çekti. Kıvrıldı. Güneşli yeşil kırlarda, sarı çiçekli bir düşe hazırladı kendini. Gözlerini kapadı. Saatin sesini duyuyordu. Gittikçe hızlanıyordu tiktaklar. Odanın duvarında yankılanıyor, gecenin

⁸ Zübeyir Yılmaz-Ramazan Okumuş, *Kıbrıs Türk Şiiri*, M:E.B. Yayınları: 2371, Öğretmen Yazarlar: 105, İstanbul, 1992, s.124

⁹ Yaşasın Edebiyat, Temmuz-1998, Sayı: 9

¹⁰ Zübeyir Yılmaz-Ramazan Okumuş, *Kıbrıs Türk Şiiris*.109

seslerini bastırıyordu. Kapı çaldı hızlı hızlı. Gözlerini açtı. Sarı çiçekler uzakta kaldı. Kapı mıydı, yoksa saatin tiktakları mı... Kapı yine hızlı çaldı.

...
Dışarda esip duran rüzgâra ayak sesleri karıştı. Koşuşturma... Köpekler yine havladı. Lacivert ışık yine yanıp söndü. "polisler niye peşinde!" diye düşündüm. "Birini mi öldürdü... Katil olabilir mi... Şalın altında bıçak saklıdır belki de."

.....¹¹ Nilgün Kozal

Kıbrıs'ta gelişen Türk edebiyatı için buna benzer çok sayıda örnek verilebilir. Türkiye'deki yayın faaliyetlerini çok yakından izleyen ve eserlerinin çoğunu Türkiye'de yayınlayan Kıbrıslı sanatçıların, Türkiye Türkçesini kullanmadaki titizlikleri Anadolu'da yaşayan Türk sanatçılarından hiç de az değildir. Türkiye'de yayınlanan dergilerin dil konusundaki tutumları onları da yönlendirmiş; bizde mevcut değişik edebî tutumlar, onları da aynı derecede ilgilendirmiştir.

Bu örneklerden de anlaşıldığı gibi, Türkiye'de gelişen Türk edebiyatı ile Kıbrıs'ta gelişen Türk edebiyatı arasında -küçük çaplı yöre özellikleri dışında- önemli bir fark yoktur. Kıbrıs ağız üzerinde incelemeler yapan Prof. Dr. Hasan Eren'in "... adanın muhtelif yerlerinde tesbit ettiğim halk edebiyatı ürünlerine göre, Kıbrıs Türklerinin halk edebiyatı, Anadolu Türklerinin halk edebiyatından farksızdır. Ancak, bu ürünlerde Kıbrıs'a vergi birtakım yerli motifler de göze çarpar."¹² sözleri, Türk halk edebiyatının Anadolu'da da Kıbrıs'ta da aynı olduğunu gösteriyor. Coğrafyanın ve kültür komşuluklarının doğurduğu farklılıklar ise ister istemez olacaktır.

Aydınların edebiyatında benzerlik veya farklılıklar, halk edebiyatındakiler kadar anlamlı olmayabilir. Çünkü aydın kesim sanatçıları *ekleme özelliklere* daha açıktırlar. Ama, Konya'daki bir halk edebiyatı ürünün Magosa'da da aynen mevcut olması veya Muğla'daki bir telaffuzun Girne'dekiyle benzeşmesi, geçmişe dayalı bir bağlantının işareti olarak değerlendirilir. Fakat Kıbrıs Türkleri, eskiden beri , yazı dili olarak Türkiye Türkçesini (İstanbul Türkçesini) kullanmaktadırlar. Türkiye'de nasıl ağız farklılıklarına rağmen İstanbul Türkçesi esas alınıyorsa Kıbrıs'ta da aynı şey yapılıyor. Ada ile Anadolu arasındaki tarihî bağlantı, başka türlü bir gelişmeye uygun da değildir.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Dil ve kültür, edebiyatın kimliğini belirlemede kullanabileceğimiz iki temel değerdir. "Türk edebiyatı" kavramının yalnızca Türkiye'de gelişen edebiyatı ifade etmesi siyasî sınırlar açısından doğru olsa bile, kültür coğrafyasının siyasî sınırları çok aşan bir özelliğe sahip olmasından dolayı, edebiyat bilimi açısından doğru olamaz. Bu bakımdan, "Kıbrıs Türk edebiyatı" denilince, Türkiye'de gelişen Türk edebiyatının son yıllarda hayli hareketlenen bir damarı akla gelmelidir.

Edebiyat daireleri -hele edebiyat şubeleri- bölgelere has kimlikleri reddetmez. Ancak hiç kimse -fert olarak dilini, kültürünü değiştirmesine kimse karışamaz ama- siyasî veya ideolojik tercihlerinden dolayı, kullandığı edebiyat dilinin köklerini yok sayma hakkına sahip olmadığı gibi o dille konuşup yazanların kültüründen aldıklarını reddetmek hakkına da sahip değildir. Toplumların kimliği, dilinden, kültüründen, inançlarından tümüyle uzaklaştığı takdirde değişir. İnsanlar tek olarak kendi istekleriyle kimlik değiştirebilirler; toplumlar ise çok uzun bir değişim sürecinden geçip başka bir kültürü benimserlerse ancak değişirler. Bu şekilde -ve bu derece- değişen bir toplumun edebiyatı *ayrı bir kimliğin edebiyatı* olur.

Kıbrıs Türk Edebiyatı tabiri, ancak *Kıbrıs adasında Türkiye Türkçesi ile meydana getirilen edebiyat* anlamında kullanılırsa doğru olabilir. "Kıbrıs'ta yazılanların *edebîlik özelliği* hangi dilin imkânlarından kaynaklanıyor?" sorusu bir kenara bırakılarak yapılacak her türlü değerlendirme eksik, hattâ yanlış olur.

¹¹ Zübeyir Yılmaz-Ramazan Okumuş, *Kıbrıs Türk Nesri*, s. 288, 289

¹² Hasan Eren, a.y.